

DESPRE MATURITATEA ARTEI OPERATIVE ÎN GÂNDIREA MILITARĂ ROMÂNEASCĂ

Conf. univ. dr. Florin NISTOR

Academia Navală „Mircea cel Bătrân”, Constanța, România

Prof. univ. dr. Lucian Valeriu SCIPANOV

Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București, România

10.55535/GMR.2024.4.01

Going through the scientific military analyses of the ongoing Russian-Ukrainian and Middle Eastern wars, one can see their reference to a ubiquitous paradigm – the operational art. Within this approach, the authors intend to capture the philosophy of the concept of “operational art” through doctrinal introspection and the influence of the international schools on Romanian military thinking. It highlights the importance of operational art as a planning tool for a modern thinking school. The authors have traced the premises of the emergence, development, use, and doctrinal adaptation of the main characteristics of the concept related to the development of military art. This is also the purpose of this article, on the one hand, to promote and campaign for a deeper understanding of the concept, and on the other hand, to find a solution for the cognitive institutionalization of operational art (for example, a scientific centre). Thus, this paperwork does not aim for an exhaustive approach to the operational art but aims at briefly presenting the general progress of the operational art, as well as the evolution throughout Romanian military history. Interspersed with examples of how to apply it and of the effects it produces, the approach may arouse interest in paying more practical and theoretical attention to this important concept.

Keywords: military science; operational art – theory and practice; great tactics; minor tactics; operational art department;

INTRODUCERE

Arta operativă este un concept destul de cunoscut în mediile academice militare românești, pe de o parte, aceasta fiind o moștenire din istoria militară modernă a României, iar pe de altă parte, un instrument creativ de abordare a războiului modern, astăzi făcând parte din filozofia euroatlantică în ceea ce privește procesul de luare și punere în practică a deciziilor în cadrul acțiunilor militare.

Avantajul constă în faptul că, la nivel internațional, există bibliografie suficientă și, totodată, conceptul de artă operativă este abordat minuțios și științific în mediul universitar și în conferințele de profil. De asemenea, organizarea comandamentelor și procesul de luare a deciziei respectă cerințele, principiile și metodele specifice artei operative.

Cu toate că atât formatul manualelor de planificare, cât și doctrinele de specialitate promovează elemente de artă operativă, autorii consideră că este destul de probabil ca acest concept să nu fie pe deplin înțeles de toți participanții implicați în planificarea, execuția și evaluarea acțiunilor militare. Fără a face speculații, în cele mai bune circumstanțe, sunt diferențe de înțelegere între ofițerii de diferite categorii de forțe, genuri de arme, grade și, evident, personalul din mediul militar multinațional. Având o mare componentă de artă, arta aplicării principiilor teoretice prin prisma creativității comandanților și planificatorilor militari, există premisa că modul de înțelegere și aplicare a principiilor conceptului este diferit de la o generație la alta, de la o școală de gândire la alta, de la practician la teoretician, de la planificator la executant etc.

Pentru că prezenta lucrare este de factură teoretică, vom apela la exemple istorice pentru argumente autentice în procesul de analiză a conceptului „artă operativă”.

În acest context, lucrarea de față dorește să readucă în atenție importanța artei operative, acest liant indispensabil dintre strategie și tactică, s-o promoveze în speranța că personalul implicat direct și indirect în planificarea și executarea acțiunilor militare va aprofunda și va asimila mai multe cunoștințe despre acest concept foarte abstract, reducând reluctanța unor comandați și personal de stat major în aplicarea unui proces care și-a dovedit valoarea în multe operații, inclusiv în Ucraina.

Prin intermediul acestui demers, se propune realizarea unei introspecții în cadrul filosofiei artei operative, prin surprinderea nevoii de apariție, dezvoltare, utilizare și adaptare doctrinară a principalelor caracteristici și principii ale acesteia. Pentru aceasta, se vor avea în vedere aspecte acționale care au prefigurat apariția, definirea și dezvoltarea conceptuală a conținutului doctrinar al artei militare și fundamentarea artei operative.

Primul obiectiv al acestei lucrări este prezentarea principalelor izvoare istorice care au intuit, previzionat, generat și dezvoltat elemente de artă operativă care, ulterior, au definit filosofia artei operative moderne. De asemenea, vor fi descrise anumite caracteristici specifice artei operative, care au fost aplicate în unele acțiuni militare. În acest context, se vor putea prezenta primele demersuri naționale de promovare și dezvoltare a artei operative, prin identificarea principalilor autori români care au susținut dezvoltarea artei militare, în general, și a artei operative, în particular.

Un alt obiectiv este o entuziastă încercare de a promova înțelegerea profundă a artei operative, folosirea limbajului adecvat, evident teoretic, conform manualelor și doctrinelor, la fel și practic, cât mai creativ în exerciții.

Rezultatul cercetării ar trebui să sprijine modul de înțelegere a acestui instrument de planificare de către toți specialiștii, promovarea artei operative moderne la nivelul decidenților militari, care ar putea susține acceptarea și dezvoltarea cunoașterii în domeniu, pe baza argumentelor prezentate în cadrul acestui articol, dar mai ales convingerea că este nevoie în sistemul militar de o structură de cercetare și valorificare a artei operative.

Viziunea autorilor constă în aplicarea constructivă a gândirii critice, evitarea dăunătoarelor biasuri în procesul de luare a deciziei pe fundamente științifice și argumentarea care să susțină promovarea artei operative în instituțiile de învățământ militar superior, la nivelul categoriilor de forțe și în comandamentele de nivel operativ. Astfel, arta operativă își va putea ocupa locul binemeritat în gândirea militară românească și va completa spectrul instrumentelor de planificare a operațiilor din domeniul artei și științei militare.

ARTA OPERATIVĂ – DE LA APARIȚIE LA DEZVOLTAREA CONCEPTULUI ÎN GÂNDIREA MILITARĂ INTERNAȚIONALĂ

În cadrul acestui capitol, vor fi prezentate unele izvoare istorice cu privire la apariția, locul și rolul, dezvoltarea artei operative, evidențiind faptul că această componentă a artei militare se alătură strategiei și tacticii ca instrument principal de planificare a acțiunilor militare de la nivel operativ (a operațiilor militare).

Autorii atrag atenția și insistă a se diferenția conceptele „artă operativă” și „nivel operativ”. Astfel, autorii menționează că arta operativă nu este un instrument dedicat strict comandamentelor întrunit, unii confundând nivelul întrunit cu nivelul operativ. În lumina celor prezentate, arta operativă poate fi folosită, în funcție de situație, la nivel tactic, precum și la nivel strategic.

Pentru a înțelege rolul și locul artei operative în gândirea militară, se vor prezenta relațiile de simbioză a principalelor concepte specifice științei militare. Astfel, *știința militară* reprezintă o sferă de activitate umană a cărei funcție este de a dobândi și sistematiza cunoștințele referitoare la legile și principiile luptei armate, la normele și formele de organizare, pregătire și întrebuințare a forțelor armate, la metodele și procedeele acțiunilor militare („*Probleme fundamentale ale științei militare*, 2004, p. 7).

Arta militară reprezintă un domeniu specializat al științei militare în ceea ce privește organizarea și conducerea luptei armate și cuprinde atât principiile, metodele, procedeele, tacticile și regulile pregătirii și ducerii acțiunilor militare, cât și abilitățile comandanților și trupelor pentru a obține succesul în acțiuni militare. Arta militară este definită de structura acesteia: *teoria artei militare* (tehnologia luptei armate) și *lupta armată* (desfășurarea acțiunilor militare).

Arta operativă este o componentă a artei militare și reprezintă arta aplicării cu abilitate a principiilor luptei armate în funcție de cunoașterea dobândită și experiența comandantului transpuse la condițiile desfășurării acțiunilor militare și alte variabile din teren.

Definirea cu exactitate a artei operative este clar dificilă. Spre exemplu, în literatura de specialitate americană, definiția conceptului a fost cuprinzător surprinsă de Milan Vego, care sublinia: „*Arta operativă este o componentă a artei militare care se ocupă cu teoria și practica în domeniul planificării, cu pregătirea, executarea și susținerea campaniilor și operațiilor majore, având ca scop îndeplinirea obiectivelor strategice sau operative într-un teatru de operații*” (Vego, 2009, p. I-4.). Modelul pe care Milan Vego îl prevede se bazează pe tripticul *mijloace-căi-finalități* (*means-ways-ends*).

De la început, trebuie menționat faptul că nici denumirea nu a fost aceeași, formulele vremii, utilizate în arta militară pentru a defini nivelurile acesteia, erau: *Tactica mare* (*grand tactics*) și *Tactica mică*.

❖ *Tactica mare* sau *Tactica generală* – concept care, astăzi, reprezintă o parte din *strategie* și o parte de *artă operativă* (formula utilizată pentru procesul de planificare a campaniilor – *nivelul strategic*); în *Tactica Mare* erau rezolvate probleme privind coordonarea acțiunilor forțelor participante, printr-o riguroasă

evaluare a doi factori esențiali: timpul și mișcarea (azi, manevra). Această problemă este abordată foarte eficient în acțiunile militare actuale prin design operațional, matricea de sincronizare și alte documente de planificare (targeting, logistică).

❖ *Tactica mică* sau *Tactica elementară* – un concept care, în zilele noastre, reprezintă *tactica* (formula aferentă, utilizată pentru procesul de planificare a bătăliilor, luptelor sau ciocnirilor, este *nivelul tactic*).

Plecând de la modelul lui Napoleon de abordare a bătăliilor, se poate sesiza o direcție de dezvoltare a unui nivel de planificare diferit de nivelul strategic (Tactica generalului). Napoleon a intuit un nivel intermediar de comandă și control al forțelor tactice pentru a-și atinge scopurile strategice (acesta previziona nivelul operativ așa cum este el cunoscut astăzi). Se poate observa, în acțiunile sale, că principiile specifice planificării de nivel tactic (forțe și mijloace, *căi și finalități/means-ways-ends*) existau: finalitatea era stabilită (*ends*), mijloacele stabilite (*means*, chiar dacă erau de nivel tactic), însă căile (*ways*) nu erau bine fundamentate. Geniul creator al generalului a identificat o cale prin care forțele tactice să fie angajate în acțiuni militare de amploare, prin respectarea unor principii ale luptei armate, precum mobilitatea, flexibilitatea, surprinderea, concentrarea efortului, dar și elemente de design operațional, precum centrul de greutate (COG), linia de operații (LO), vulnerabilități, condiții decisive (DC), puncte decisive (DP) etc. Chiar dacă nu toate dintre acestea erau numite explicit, ele se regăsesc totuși în concepțiile marelui Napoleon.

Faptul că Napoleon a folosit mai multe corpuri de armată l-a determinat să ia în considerare multe dintre principiile planificării de nivel întrunit din prisma unui gânditor strategic. Forțele erau puse sub o comandă locală, atribuită unui general aflat la locul acțiunii (se prefigura dezvoltarea conceptului *mission command*). Misiunile corpurilor de armată erau îndreptate spre același obiectiv pentru îndeplinirea stării finale stabilite chiar de Napoleon.

Pentru planificare, a previzionat și a utilizat coordonarea, sincronizarea, manevra și susținerea logistică. Acestea, la o asemenea amploare a acțiunilor militare desfășurate de forțe multiple, diverse în dotare și specializare, dovedesc nevoia de definire a unui nivel intermediar al aplicării artei militare, care să facă legătura dintre nivelul strategic al generalilor și nivelul tactic al comandanților executanți. Acest nivel este reprezentat de nivelul operativ al artei militare, iar maniera de aplicare a principiilor artei militare definea conceptul artă operativă, așa cum este cunoscut astăzi.

O astfel de abordare, în ceea ce privește manifestarea principiilor de artă militară la nivelul operativ, este dovada că, pentru comanda și controlul unor unități

tactice mari, de nivel corp de armată, care acționau individual în zone diferite, a fost necesară dezvoltarea unei gândiri de nivel operativ, aspecte care converg și demonstrează apariția și nevoia de dezvoltare a artei operative moderne.

Un alt pas important al apariției și recunoașterii locului nivelului operativ în arta militară a fost determinat de dezvoltarea căii ferate (Tylecote, 1992) și, odată cu aceasta, apariția telegrafului (Gray, 1892, pp. 639-659). Calea ferată a crescut exponențial mobilitatea trupelor (Crump, 2007). Telegraful a facilitat transmiterea ordinelor și instrucțiunilor în timp foarte scurt către orice comandament, la distanțe apreciabile.

Dezvoltarea artei operative a fost marcată, de asemenea, de prima revoluție industrială (sec. XVIII-XIX). Producția în serie a generat o adaptare a industriei de război la noile inovații, astfel că fabricile de armament au preluat tehnologiile, s-au adaptat la nevoia de aprovizionare în fluxuri de materiale și armamente, au conturat liniile de sprijin logistic prin poziționarea cât mai aproape de zonele de operații (Lynn, 1993, pp. 9-30), dar ferite de acțiunile inamicului, toate acestea influențând modul de percepție și înțelegere a modului de ducere a războiului după principii adaptate la aceste realități. Toate au generat dezvoltarea gândirii de ansamblu a problemelor de ducere a războiului, generând adaptarea la o nouă realitate, gândirea de nivel operativ, precursora principiilor specifice artei operative.

Un punct de cotitură semnificativ în dezvoltarea artei operative a fost reprezentat de apariția școlilor de gândire generate de constituirea statelor majore și a echipelor de planificare bazate, în principal, pe experiența câmpului de luptă, dar și pe viziunea strategiștilor și a strategiilor militari de a-și pune în aplicare viziunea de comandă și control în funcție de forțele avute la dispoziție, efectul scontat și reacția inamicului.

În continuare, sunt prezentate unele exemple cu privire la percepția realității câmpului de luptă de către personalități militare în apariția și evoluția artei operative moderne.

Gerhard von Scharnhorst (1755-1813) a fost însărcinat să reorganizeze armata prusacă și a înființat Marele Stat Major prusac. De asemenea, a dezvoltat un program complex de reformă, centrat pe înlocuirea armatei profesionale de lungă durată (mercenari) cu o armată permanentă, bazată pe serviciul universal (recruți).

Helmuth von Moltke (1800-1891), șef al Marelui Stat Major prusac (1857-1888), a realizat reforme majore în cadrul abordării doctrinare, structurale și acționale a artei militare, ale căror rezultate au generat: apariția armatelor de masă; extinderea constantă a câmpului de luptă; apariția teatrului de operații; reducerea domeniului de aplicare a strategiei militare; noi metode de angajare a forței de luptă; jocuri de război la nivel tactic și strategic, precum și execuția de exerciții și manevre de mare

amploare, măsuri care au produs efecte vizibile în evoluția artei militare (Roth, pp. 7-8).

Antoine-Henry de Jomini (1779-1869). Contribuția majoră la arta războiului a lui Jomini este reprezentată de aspectul aplicativ al principiilor luptei armate. În concepția sa, principiile fundamentale care definesc războiul au vizat manevra de forțe și mijloace, efortul principal, concentrarea efortului, punctele decisive, centrele de greutate, liniile de comunicații (de Jomini, 2012).

Carl von Clausewitz (1780-1831) folosește termenul de *plan de război*, sinonim cu *strategia militară*, pentru a se referi la un mecanism care leagă guvernul de comandant și forțele sale (<https://www.militarystrategymagazine.com/article/strategy-war-and-the-relevance-of-carl-von-clausewitz/>). În viziunea sa, un plan de război definește obiectivul utilizării forței militare și determină mijloacele adecvate pentru atingerea acesteia. În accepțiunea lui Clausewitz, termenul *război* descrie o stare care este inițial caracterizată printr-un duel. La nivel de luptă, este procesul interactiv de a-și impune voința adversarului, care, la rândul său, dorește să facă la fel. Ideile de bază ale războiului surprinse în opera sa sunt folosirea de mijloace adecvate, concordanța dintre scop, obiective și mijloace, probabilitatea, șansa, geniul comandantului și virtuțile militare ale armatei (Ib.)

Clausewitz propune câțiva pași pentru studierea factorilor (și a proprietăților lor) care afectează semnificativ caracterul și direcția războiului, precum: evaluarea situației strategice și identificarea căilor de a duce la îndeplinire voința politică; definirea scopurilor, a obiectivelor finale și a direcțiilor de acțiune; estimări ale probabilităților și oportunităților într-un război, discuții despre cursuri de acțiune și alternative adecvate; rezumatul rezultatelor unui plan de război (Ib.) Ca urmare a celor constatate, se poate menționa că opera lui Clausewitz este o premisă pentru renașterea gândirii și acțiunii strategice prin utilizarea unor principii de artă operativă – acesta fiind un exemplu de utilizare a artei operative la nivel strategic.

În concluzie, *Marea Tactică* implica modul în care trupele ar fi angajate și desfășurate, *Tactica Mică* includea integrarea infanteriei, artileriei și cavaleriei pentru un atac combinat, iar ingineria se concentra pe atacul și apărarea fortificațiilor.

Apariția conceptului de *nivel operativ* și a celui de *artă operativă* a avut loc ulterior acestor abordări, ca urmare a conștientizării separării nivelului strategic în două componente ale artei militare, *nivelul strategic (nivel politico-militar)* și *nivelul operativ (nivel militar de planificare și conducere)*.

Mihail Tuhacevski (1893-1937) este unul dintre primii specialiști militari care a menționat elementele componente particulare artei operative, dar fără a menționa cu adevărat conceptul, fiind un act intuitiv, generat de observația directă asupra

evoluției fizionomiei războiului (<https://cersipamantromanesc.wordpress.com/tag/batalia-varsoviei/>). „Datorită faptului că este imposibil, cu asemenea fronturi extinse în epoca modernă, să distrugi inamicul dintr-o singură lovitură, suntem obligați să facem acest lucru gradual, prin operații care să-l coste pe inamic mai mult decât pe noi. Pe scurt, trebuie executate o serie de operații distructive bazate pe principii logice și planificate succesiv, cu obiective precise, pentru urmărirea distrugerii inamicului. Acest mod de acțiune poate lua locul unei bătălii decisive, care a fost forma de angajare a armatelor în trecut, care luptau pe fronturi reduse ca mărime”. (Tuhacevski). Este evident că Tuhacevski a influențat arta militară ulterioară, fiind cel care a sugerat existența nivelului operativ de planificare și conducere a trupelor.

Alexandr A. Svechin (1878-1938) a preluat gândirea lui Tuhacevski, fiind cel care a materializat conceptul *artă operativă (operativnoye iskusstvo/operational art)* (Nistor, 2017, p. 69, apud Durham, 1998, p. 3), prin dezvoltarea conceptelor *acțiuni/bătălii în adâncime (glubokiy boy/deep battle)* și *operații în adâncime (glubokaya operatsiya/deep operation)* (Glantz, 1989, pp. 31-43). Ulterior, URSS a dezvoltat aceste concepte, transformate și rafinate în regulamentele de luptă sovietice, care se realizau prin acțiuni de penetrare a frontului, încercuirea celei mai puternice grupări inamice (azi, denumit centru de greutate/COG) și anihilarea acesteia.

Conceptul prefigura, încă de la apariție, abordarea întrunită a războiului, teoria și practica de a pregăti și a executa acțiuni militare terestre, maritime și aeriene. Artă operativă se ocupă cu planificarea și executarea operațiilor întrunită și independente (acțiuni de luptă) la nivelul strategic-operativ, operativ și operativ-tactic (Kozlov, 1971).

Modul de aplicare a acestor principii se poate observa în acțiunile militare moderne care au urmat apariției și dezvoltării conceptului și care au validat importanța artei operative și adaptarea principiilor artei militare la noile condiții ale războiului. Exemplificăm unele dintre aceste evenimente pe care le recomandăm a fi studiate, precum: Gallipoli (Bătălia de la Gallipoli, 19 februarie 1915-9 ianuarie 1916); Bătălia Iutlandei (31 mai 1916-1 iunie 1916); Operația Weserubung (aprilie-iunie 1940) și lista poate continua.

În lumina celor prezentate, se pot menționa unele caracteristici ale principalelor domenii în care arta militară a fost structurată, iar artă operativă aplicată. Astfel, *strategia* determina *cum, de ce, cu cine, când și unde* să se utilizeze forța militară în acțiuni militare, *operativul* se ocupa cu punerea în practică a direcțiilor strategice în raport cu forțele la dispoziție care să producă efecte la nivel strategic, *tactica* se ocupa de execuția sarcinilor care să atingă obiectivele operative, iar *logistica* avea rolul de a asigura trupele pe front, aici fiind incluse toate funcțiunile logisticii.

ARTA OPERATIVĂ ÎN GÂNDIREA MILITARĂ ROMÂNEASCĂ

Primele elemente ale *marii tactici* (denumirea vremii a ceea ce astăzi recunoaștem ca artă operativă) s-ar putea spune că le recunoaștem la tânărul ofițer prusac Carol I, primul rege al României (1839, Sigmaringen – 1914, Sinaia). Deși regele nu a beneficiat de marile reforme ale lui von Motke, școala militară prusacă și experiența din al doilea război germano-danez din 1864 au sprijinit construcția noii armatei române și au influențat tactica Războiului de Independență. Participarea regelui la asaltul citadelor Fredericia și Dybbøl din Danemarca, în 1864, se pare că l-au inspirat la Plevna, aplicând o tactică foarte prudentă și inteligentă (<https://historia.ro/sectiune/general/razboiul-de-independenta-al-romaniei-in-scrisorile-637676.html>), moment în care, fără participarea Armatei Române, rușii ar fi fost înfrânți.

Astăzi, se poate afirma că cel mai reprezentativ teoretician și practician al vremii privind *marea tactică* a fost mareșalul Alexandru Averescu (3 aprilie 1859, Babele, Principatele Unite – 2 octombrie 1938, București, România). Venit de la studii din Italia, a scris trei volume de tactică valoroase. Deși acuzat de traducerea și preluarea unor texte din volume străine (Otu, 2019, p. 18), volumele au devenit bibliografia Școlii Superioare de Război, al cărei comandant a fost între anii 1864 și 1896. Tactica introdusă în învățământul militar de Alexandru Averescu va defini modul de luptă al Armatei Române în Primul Război Mondial. Amintim câteva acțiuni de luptă definite de Marea Tactică: atacul de la Rusciuc al Marinei Române, Manevra de la Flămânda (planificare excepțională a acțiunilor) (Scipanov, 2018, pp. 56-65), ofensiva de la Mărăști (cel mai rapid ritm ofensiv al războiului) etc.

O aplicare genială a Marii Tactici a fost realizată în războiul româno-ungar, unde generalul Gheorghe D. Mărdărescu¹ (4 august 1866, Iași, România – 5 septembrie 1938, Bad Nauheim, Germania), fost comandant al Școlii Superioare de Război, a înfrânt armata ungară bolșevică, ocupând Budapesta. Bătălia de la 24 și 25 iulie 1919 (Tisa/Szolnok) constituie una dintre cele mai strălucite victorii ale armatei române în Campania din Ungaria după Primul Război Mondial (<https://mvu.ro/razboiul-de-dupa-marele-razboi-campania-din-ungaria-din-1919/>; <https://www.aktual24.ro/batalia-de-pe-tisa-si-ocuparea-budapestei-victoria-asupra-ungariei-care-a-facut-romania-mare-singurul-razboi-castigat-de-romani-singuri-fara-ajutorul-altor-aliati/>). Gheorghe D. Mărdărescu menționa: „Când armata bolșevică ungurească trecuse Tisa..., în trufia sa oarbă, credea că i s-a deschis drumul spre Ardeal. Încercător în vitejia voastră încercată, v-am îndreptat ca să atacați armata inamică în flanc și în spate. Așa s-a și întâmplat! Ați executat ordinele mele

¹ General al Armatei Române/Generalul Ungariei (1919-1920), n.a.

într-un mod desăvârșit, învingând cu bărbăție și bravură toate piedicile ce v-au stat în cale. Prin vitejia voastră, ostași ai grupului de manevră, ați contribuit puternic la deschiderea drumului spre Budapesta !) (Furduiu, <https://horthymiklos.wordpress.com/gheorghe-d-mardarescu/>).

În capitolul al doilea al cărții *The Evolution of Operational Art: From Napoleon to the Present* (Olsen, van Crevelde, 2010), autorii surprind evoluția spectaculoasă a artei operative germane: „*The Recovery: From Sitz to Blitz*” (după cum se cunoaște, blitzkriegul era la acea vreme cea mai eficientă formă de aplicare a artei operative) (Showalter, pp. 35-63). Fiind aliată, România mai degrabă a participat la perdantul blitzkrieg din URSS decât să fi învățat să aplice tacticile moderne. Dar, punerea în practică a scrierilor lui Frunze², Tukashevski și Svekin, ofițerii din noua școală sovietică despre arta operativă, a făcut ca operația Uranus (bătăliile de la Cotul Donului/Stalingrad), condusă de mareșalul Jukov³, să întoarcă soarta celui de Al Doilea Război Mondial.

În perioada comunistă, am beneficiat de învățăturile sovietice privind arta operativă, cu dezideratul de a ataca la momentul și timpul decisiv, acolo unde inamicul se așteaptă mai puțin și în punctele lui critice. În acest context, impactul artei operative asupra școlii militare românești nu a fost surprinzător, aceste teorii se aplicau în Armata României, dar sub un alt limbaj și altă filozofie.

După aderarea la NATO, Armata României a preluat, firesc, conceptele aliate, printr-un proces care nu a fost întotdeauna facil și desfășurat cu ușurință, chiar NATO trecând printr-un proces de redefinire strategică și operativă. Spre exemplu, școala americană de gândire din 1961 nu era adepta acestui concept – „... *scopul acestei inovații (arta operativă) este neclar... în știința militară occidentală, arta operativă, ca și concept teoretic, este complet respins... Occidentul nu trebuie să adauge acest concept armoniei gândirii militare*” (gen. Walter Jacobs, comandant în U.S. Army, 1961).

Abia în 1982, în U.S. Army renăștea termenul german de *operație* și, în 1986, a fost adoptat de la ruși termenul de *artă operativă* (FM 100-5). După un deceniu, în doctrinele U.S. Navy și U.S. Marine Corps din 1994, a reapărut termenul *operație* și a fost adoptat nivelul operativ și arta operativă.

Termenul de *maneuverist approach* este tot o formă de manifestare a artei operative britanice. Spre exemplu, U.S. Marine Corps avea ca definiție a artei operative: „*distrugerea coeziunii inamicului printr-o varietate de metode rapide,*

² Mihail Vasilievici Frunze (1885, Pișpek, Imperiul Rus – 1925, Moscova, R.S.F.S. Rusă, URSS) a fost un lider bolșevic în timpul Revoluției Ruse din 1917, n.a.

³ Gheorghi Konstantinovici Jukov (1896, Imperiul Rus – 1974, Moscova, R.S.F.S. Rusă, URSS) a fost un militar și politician sovietic, n.a.

concentrate și surprinzătoare” (Vego, 2009, p. I-5). Exemplele pot continua cu forme de manifestare, precum Network Centric Operation, Effect Based Operation, NATO Effect Based Thinking etc., arta operativă fiind, astfel, un cadru de manifestare a genialității militare, sprijinit de repere, principii, procedee și procese, modele și lecții învățate acumulate de-a lungul deceniilor.

Doctrina aliată menționează că arta operativă este esențială în procesul de planificare a operației prin capacitatea, imaginația, creativitatea și intuiția în a planifica și a desfășura dislocarea și întrebuințarea forțelor, a capabilităților întrunite și a altor mijloace într-o serie de acțiuni militare derulate în timp și în spațiu, pentru îndeplinirea obiectivelor și realizarea stării finale dorite (COPD, Comprehensive Operations Planning Directive, NATO)

Doctrina națională preia filosofia conceptului aliat și subliniază în aceeași manieră: „*Arta operativă constă în angajarea cu abilitate a instrumentului militar în scopul realizării obiectivelor strategice și operative, prin designul, organizarea, integrarea și conducerea campaniilor, operațiilor.*” (Doctrina Armatei României, 2012, p. 76); „*Arta operativă are la bază abilitățile unui comandant de a rezolva probleme complexe și nestructurate și de a crea un cadru logic și clar, în unele cazuri intuitiv, care să faciliteze procesul de planificare și transmitere a ordinelor.*” (ib., p. 77).

În ceea ce privește adaptarea conceptului la acțiunile militare ale Marinei, acesta a fost inclus în abordările doctrinare ale Forțelor Navale: „*Conținutul artei operative maritime cuprinde teoria pregătirii și ducerii operațiilor maritime și a activităților pentru asigurarea zonei de acțiune a marinei militare.*” (Curs de artă militară, 1998). O abordare mai actuală poate fi regăsită aici: „*Arta operativă constă în angajarea cu abilitate în timp și spațiu, în cadrul unei campanii/operații, a instrumentului militar, pentru a transpune obiectivele strategice/operative primite în acțiuni executate la nivel tactic, pentru realizarea stării finale dorite.*”; „*Arta operativă poate fi descrisă ca aplicarea creativă a imaginației comandanților, sprijinită de abilitățile, cunoștințele și experiența acestora și a statelor majore, pentru a planifica campanii, operații majore și bătălii.*” (FN-2, 2018, p. III-30). „*Unul dintre principalele scopuri ale artei operative este să planifice bătălia în cei mai favorabili termeni posibili, astfel încât inamicul să fie în dezavantaj. O tactică genială rareori poate înlocui o artă operativă inadecvată.*” (Vego, p. I-11). În lumina celor prezentate, se poate rezuma că școala de gândire românească a adoptat conceptul, astfel că arta operativă aplicată creativ reprezintă cheia unei planificări comprehensive și eficiente pentru a obține într-o acțiune militară victoria în cel mai scurt timp posibil și cu pierderi minime.

Din punct de vedere al utilizării artei operative, se pot găsi numeroase astfel de exemple în analize privind războiul ruso-ucrainean și se pot aminti câteva, pe care

autorii le recomandă a fi lecturate. De pildă, generalul în retragere Ben Hodges, fostul comandant al United States Army Europe, analizează miracolul contraofensivei din Kharkiv Oblast prin prisma artei operative: „*...ca urmare a combinației de lucruri despre care am vorbit – inducere în eroare, disciplină, pregătire. Ceea ce am văzut până acum este artă operativă.*” (<https://kyivindependent.com/retired-us-general-if-russia-used-nuclear-weapon-in-ukraine-us-would-have-to-get-directly-involved/>).

În revista *Wavellroom*, Chris Hughes, în articolul *Operational Art Reborn*, analizează acțiunea Rusiei din punct de vedere al artei operative, astfel: „*Eșecul constant al Rusiei de a aplica cele mai stricte principii ale artei operative în timpul planificării și execuției operațiunilor militare speciale trebuie să fie printre cele mai importante explicații. Planificarea slabă a campaniei, eșecul de a lua în considerare situațiile neprevăzute și incapacitatea de a ordona și a focaliza în mod logic acțiunile care susțin un efort strategic principal clar au făcut ca aceasta să risipească orice oportunitate pe care ar fi avut-o de a impune un fapt împlinit în Ucraina.*” (<https://wavellroom.com/2024/01/12/operational-art-reborn-part-two/>).

În aceeași linie, la Academia West Point⁴ pot fi identificate lucrări precum *Back to the Future: Rediscovering Operational Art in an Era of Great Power Competition*, în care se pot găsi analize pertinente privind războiul prin prisma artei operative (<https://mwi.westpoint.edu/back-to-the-future-rediscovering-operational-art-in-an-era-of-great-power-competition/>).

Însăși școala japoneză, prin Yasuhiro Kawakami⁵, abordează războiul ruso-ucrainean în articolul „*Dissecting Russia’s Operational Art in Ukraine. How Disjointed Ends, Ways, and Means Have Shackled Moscow’s Operational Warfare*” (https://www.spf.org/iina/en/articles/kawakami_02.html) și exemplele pot continua prin simpla căutare pe internet.

În gândirea militară românească se remarcă studiul de specialitate: „*Convențional și hibrid în primul an al războiului Federației Ruse împotriva Ucrainei, concluzii și lecții desprinse din război*” (Ioniță, 2023), în care se regăsesc și unele lecții identificate de nivel operativ, studiu pe care autorii îl recomandă a fi parcurs.

În opinia autorilor, Ucraina a folosit, fără nicio îndoială, arta operativă în război, de fapt, a fost cheia rezilienței acestei țări în fața agresorului rus. Pregătirea informațională pentru luptă a fost corectă și anticipativă (Pregătirea întrunită a mediului operațional/JPOE/Joint Preparation of Environment – realizată corect,

⁴ United States Military Academy West Point.

⁵ Expert în securitate, specializat în strategie militară, mobilitate operațională, tactică, studii de apărare națională și politica de securitate japoneză, n.a.

element al artei operative/AO), a fost determinat corect centrul de greutate (esența AO) și forțele ucrainene l-au protejat pe timpul primei etape a invaziei (Protecția forței/Force Protection – realizată eficient, element al AO), au atras trupele mecanizate ruse în zonele urbane (ducerea în eroare/deception – element al AO), au folosit detașamente mobile, combinate pentru ambuscate (comanda misiunii/mission command – element al AO), au atacat liniile logistice ruse (abordare indirectă/indirect approach – element al AO). Când punctul culminant al operației speciale rusești a trecut, recunoscut din momentul în care forțele agresoare nu și-au îndeplinit obiectivele (determinarea punctului culminant – element al AO), forțele ucrainene au început cu succes contraofensiva pe direcții convergente (coordonare, sincronizare, sinergie – principii ale AO). Autorii opinează că, pe timpul continuării ofensivei, forțele ucrainene trebuiau să aplice continuu principiul surprinderii. Însuși generalul Ben Hodges a sugerat o aplicare a abordării indirecte (indirect approach) prin realizarea unui cap de pod în Crimeea (<https://www.dw.com/ro/ucraina-ar-putea-elibera-crimeea-p%C3%A2n%C4%83-la-sf%C3%A2r%C8%99itul-verii-afirm%C4%83-generalul-american-%C3%AE-n-retragere-ben-hodges/a-65279616>).

Întrebarea firească este: *De unde au învățat liderii militari ucraineni arta operativă?* Răspunsul este că o aveau, moștenirea rusă a fructificat-o într-un departament în cadrul Universității Naționale de Apărare din Kiev. Ulterior, beneficiind de deschiderea către Vest, arta operativă clasică rusă s-a îmbogățit cu cea occidentală, contribuind, se pare, decisiv la succesul în luptă al forțelor ucrainene. Încă un exemplu este logistica operativă, care reprezintă tot un pilon al AO, de aceea ucrainenii sunt în măsură să solicite exact ce echipamente și muniție și când exact au nevoie de ele.

CONCLUZII

Prin intermediul acestui articol se propune o promovare a acestui instrument de planificare și execuție a acțiunilor militare – arta operativă –, fără a se face o trecere exhaustivă prin teoria și practica artei militare, ci, mai degrabă, prin exemplificări punctuale care au marcat apariția și evoluția conceptului. Autorii au speranța ca fiecare ofițer, pe măsura evoluției în carieră, să cunoască în profunzime principiile artei operative și să o aplice creativ, conform trăsăturilor de caracter, particularităților naționale, tradițiilor și ingeniozității fiecăruia.

Arta operativă reprezintă un instrument valoros pentru comandant și statul său major de a găsi soluții privitor la incertitudinea și ambiguitatea din teatrul de operații, care este din ce în ce mai complex, volatil și imprevizibil.

Deși nu are o definiție clară, aceasta făcând-o flexibilă, AO reprezintă mai degrabă un cadru cognitiv în care se poate manifesta genialitatea gândirii militare, de aceea există atât de multe exemple practice sub umbrela unui singur concept. Astfel că rolul artei operative, ca instrument de planificare a acțiunilor militare, nu-ți oferă soluții infailibile, aceasta este mai degrabă un cadru de gândire critică și creativă care, sub resorturile unor repere direcționale și ale unor lecții învățate, ajută la creativitatea inter-arme, inter-categorii de forțe, inter-guvernamental și multinațional.

Arta operativă este singurul instrument de planificare care îmbină acțiunile tactice într-un design mai larg, pentru a contribui la realizarea obiectivelor strategice. Autorii menționează faptul că acțiunile tactice, chiar dacă sunt de succes, nu pot conduce la victorie dacă nu sunt integrate într-un concept operativ.

Una dintre concluziile rezultate ca urmare a locului și rolului artei operative în gândirea militară românească susține și justifică importanța studierii artei operative în universitățile militare, cu precădere în Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, în cadrul programelor de masterat și al cursurilor postuniversitare, alături de elemente de artă militară, pentru a realiza conexiunile necesare dezvoltării gândirii critice în raport cu principiile acestora, promovând, astfel, ubicuitatea artei operative.

În lumina celor prezentate, din experiența autorilor, se recomandă a se avea în vedere posibilitatea existenței unui centru de cercetare, departament sau centru de excelență care să se ocupe strict de problematica artei operative, pe modelul existent în principalele state aliate.

BIBLIOGRAFIE:

1. Crump, Th. (2007). *A Brief History of the Age of Steam: The Power that Drove the Industrial Revolution*. London: Robinson. ISBN 978-1-84529-553-0. OCLC 213605104.
2. *Curs de artă militară* (1998). București: Academia de Înalte Studii Militare.
3. *Curs „Probleme fundamentale ale științei militare”*. (2004). București: Editura U.N.Ap.
4. *Doctrina Armatei României* (2012). București, p. 76.
5. Durham, R.W. (1998). *Operational Art in the Conduct of Naval Operations*. Monograph in the U.S. Navy School of Advances Military Studies, Kansas, p. 3.
6. *FM 100-5*, U.S. Army Field Manual.
7. *FN-2, Manualul pentru organizarea de stat major și planificare a operațiilor în Forțele Navale* (2018). București, p. III-30.
8. Glantz, D.M., col. (dec. 1989). *Soviet Operational Maneuver in a Period of Reform*. În *Military Review*. Fort Leavenworth. Kansas, pp. 31-43.
9. Gray, Th. (1892). *The Inventors of the Telegraph and Telephone. Annual Report of the Board of Regents of the Smithsonian Institution*. 71:639-659, <http://books.google.com/?id=tnjfe4vEBGwC&pg=PA639>, accesat la 7 august 2009.

10. Ioniță, C.-C., gl.bg. (r.) dr. (2023). „Convențional și hibrid în primul an al războiului Federației Ruse împotriva Ucrainei, concluzii și lecții desprinse din război”. Centrul de Studii Strategice de Apărare și de Securitate. București: Universitatea Națională de Apărare „Carol I”.
11. De Jomini, A.-H. (2012). *Precis de l'Art de la Guerre. French edition*, <https://medium.com/@defstudy/jomini-art-of-war-559d340582b6>, accesat la 12 august 2024.
12. Kozlov, S.N. (1971). *Officer's Handbook*. Defense Technical Information Center, tradus din rusă în 1977, Washington, D.C.: Department of Defense, Department of the Air Force.
13. Lynn, J.A. (1993-b). *The History of Logistics and Supplying War*. În Lynn, J.A. (ed.). *Feeding Mars: Logistics in Western Warfare from the Middle Ages to the Present*. London and New York: Routledge, pp. 9-30.
14. Nistor, F. (2017). *Să redescoperim arta operativă maritimă*. București: Editura U.N.Ap. „Carol I”, p. 69.
15. Olsen, J.A. (ed.), van Creveld, M. (ed.) (2010). *The Evolution of Operational Art: From Napoleon to the Present*. Oxford University Press.
16. Otu, P. (2019). *Mareșalul Alexandru Averescu, militarul, omul politic, legenda*. București: Editura Militară, p. 18.
17. Roth, G. *Field Marshal von Moltke the Elder, His Importance Then and Now*, pp. 7-8, <https://www.jstor.org/stable/26302811?seq=1>, accesat la 12 august 2024.
18. Scipanov, L.V. (2018). *The contribution of the romanian sailors to military actions which imprinted the Romania's entry into First World War*. Bucharest: „Carol I” National Defence University Publishing House, nr. 4, pp. 56-65.
19. Showalter, D.E. *Prussian-German Operational Art, 1740-1943*, pp. 35–63, <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199599486.003.0003>, accesat la 10 august 2024.
20. Tylecote, R.F. (1992). *A History of Metallurgy*. Second Edition. London: Maney Publishing, for the Institute of Materials. ISBN 978-0901462886.
21. Vego, M. (2009). *Joint Operational Warfare – Theory and Practice*. U.S. Naval War College, Newport.
22. <https://cersipamantromanesc.wordpress.com/tag/batalia-varsoviei/>, accesat la 6 iulie 2024.
23. <https://historia.ro/sectiune/general/razboiul-de-independenta-al-romaniei-in-scrisorile-637676.html>, accesat la 8 iulie 2024.
24. Prof. Ilie Furduiu, <https://horthymiklos.wordpress.com/gheorghe-d-mardarescu>, accesat la 22 iulie 2024.
25. <https://kyvindependent.com/retired-us-general-if-russia-used-nuclear-weapon-in-ukraine-us-would-have-to-get-directly-involved/>, accesat la 4 iulie 2024.
26. <https://www.militarystrategymagazine.com/article/strategy-war-and-the-relevance-of-carl-von-clausewitz/>, accesat la 11 iulie 2024.
27. <https://mwi.westpoint.edu/back-to-the-future-rediscovering-operational-art-in-an-era-of-great-power-competition/>, accesat la 6 iulie 2024.
28. <https://mvu.ro/razboiul-de-dupa-marele-razboi-campania-din-ungaria-din-1919/>, accesat la 22 iulie 2024.
29. <https://www.dw.com/ro/ucraina-ar-putea-elibera-crimeea-p%C3%A2n%C4%83-la-sf%C3%A2r%C8%99itul-verii-afirm%C4%83-generalul-american-%C3%AEn-retragere-ben-hodges/a-65279616>, accesat la 22 iulie 2024.
30. <https://wavelroom.com/2024/01/12/operational-art-reborn-part-two/>, accesat la 22 iulie 2024.
31. https://www.spf.org/iina/en/articles/kawakami_02.html, accesat la 4 iulie 2024.